

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

ปัจจุบันอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และความรู้ไร้พรมแดนได้แพร่ขยายและกระจายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วและไร้ขีดจำกัด ตลอดจนความเจริญทางด้านวิชาการก่อให้เกิดวิทยาการใหม่ ๆ และสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ได้ถูกค้นคิดประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกแก่คนในสังคมอย่างมากมาย อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมซึ่งนำไปสู่สังคมสารสนเทศ หรือสังคมข้อมูลข่าวสาร อีกทั้งความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตและการปรับตัวของคนในสังคม ต่อการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวทางด้านหลักสูตรการเรียนการสอนของสถานศึกษา และส่งผลเป็นลูกโซ่ต่อไปถึงปัญหาการเรียนการสอน การเลือกโปรแกรมและการทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระใหม่ ๆ ของนักเรียน ความรุนแรงและความสลับซับซ้อนของปัญหาเหล่านี้มีมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง (นิคม ทาแดง และ คณะ, 2545) ทำให้ครูมีความจำเป็นต้องหาวิธีปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาและเพิ่มศักยภาพคนให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และมีโอกาสเข้าสู่ความรู้พื้นฐานและฐานข้อมูลเพื่อสร้างความรู้ใหม่ อันจะทำให้คนสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based society) ที่ใช้ความรู้เป็นฐานในการก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนา ซึ่งคนเป็นสมาชิกที่สำคัญที่สุดของสังคมในการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาประเทศคือ 1) เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชากรและความเข้มแข็งทางสังคม 2) เพื่อเป็นประโยชน์และแข่งขันได้ในทางเศรษฐกิจ และ 3) เพื่ออนุรักษ์การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ (ศ.น.พ เกษม วัฒนชัย, 2544; สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

การศึกษามีความสำคัญและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงควรมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ กอรปด้วยสติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ตามมาตรา 6 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นอกจากนี้แล้วเยาวชนและทุกคนในประเทศต้องใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและหมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต เพื่อให้ทันต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก จึงทำให้ต้องมีการปฏิรูปการศึกษา เพราะความไม่สอดคล้องของระบบการศึกษากับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ที่การศึกษาเน้นเรื่องวิชาและการท่องจำ ส่วนการประเมินผลการเรียนรู้ก็ขาดประสิทธิภาพและไม่มีการนำผลการประเมินการเรียนรู้อไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน อันอาจการจัด

การศึกษาอยู่ที่ครูและโรงเรียน ขาดการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (รุ่ง แก้วแดง, 2543) ดังนั้นสาระที่สำคัญของกระบวนการการปฏิรูปการศึกษา คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีกลไกที่สำคัญที่สุดที่จะขับเคลื่อนการปฏิรูป และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ **ครูผู้สอน** (วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2543; ประเวศ วะสี, 2544) เพราะครูจะต้องเป็นคนสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในด้านการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ตลอดจนการจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ รวมทั้งแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ และทักษะการแสวงหาความรู้เพื่อเข้าสู่ฐานข้อมูล อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างเต็มตามศักยภาพตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้นครูจะต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทและพฤติกรรม ตลอดจนมุมมองของตนเองเพื่อให้ก้าวทันต่อการปรับเปลี่ยนของสังคม และความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก่อให้เกิดข้อมูล ข่าวสารและความรู้ใหม่มากมาย อันเป็นสัญลักษณ์ของยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ จึงต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้ และทักษะที่หลากหลาย มีการศึกษาและฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีทักษะการแสวงหาความรู้และการบริโภคข่าวสารอย่างชาญฉลาด และการเรียนรู้จะต้องเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและทักษะที่ก้าวหน้าได้ด้วยตัวเอง

ปัจจุบันการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แหล่งของความรู้มีอยู่ทั่วไป และครูไม่ใช่ผู้เดียวเท่านั้นที่รู้ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน แต่การเรียนการสอนและการแก้ปัญหาจะต้องเป็นแบบร่วมมือระหว่างครู ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายที่สำคัญคือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนอย่างเต็มตามศักยภาพ (ประเวศ วะสี, 2543) ดังนั้นครูในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทตนเองไปเป็นนักจัดและออกแบบระบบการเรียนการสอน นักจัดการสารสนเทศ นักออกแบบและจัดการแหล่งสื่อการสอน นักออกแบบและจัดการสภาพแวดล้อมทางการศึกษา ตลอดจนเป็นนักแนะแนวและผู้อำนวยการความสะดวกรในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (นิคม ทาแดง และ คณะ, 2545)

นอกจากนี้แล้วกระบวนการทางการศึกษาอันประกอบด้วยหลักสูตร การเรียนการสอน และการประเมินผล จะต้องเป็นกระบวนการที่ทักทอ สอดประสานและต่อเนื่อง (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2543) ดังนั้นครูในยุคปฏิรูปหรือในยุคไหนก็ตาม จำเป็นต้องมีความรู้-ความเข้าใจและความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร จัดทำแผนและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สร้างแหล่งเรียนรู้และบรรยากาศสำหรับการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ความสามารถในการประเมินผลการเรียนการสอนและนำผลการประเมินมาพัฒนาการเรียนการสอนของตน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ในมาตรฐานที่ 22

ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ครูในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะต้องเตรียมฐานความรู้ จัดบรรยากาศในการเรียน แหล่งเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ และได้เผชิญประสบการณ์ด้วยตนเองเป็นหลัก โดยมีสิ่งที่เป็นตัวกลางที่ช่วยในการถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้ต่างๆ ข้อเท็จจริงแนวคิด ตลอดจนเจตคติ จากแหล่งความรู้ หรือผู้สอนไปสู่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ คือสื่อการสอนหรือสื่อการศึกษา (สุมาลี ชัยเจริญ, 2545; นิคม ทาแดง และคณะ, 2545) ดังนั้นครูจะต้องมีความรู้ความสามารถในเรื่องประเภทของสื่อและแหล่งสื่อการสอน การเลือกและการใช้สื่อการสอนให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน ซึ่งสื่อการสอนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ของผู้เรียนโดยช่วยให้ผู้เรียน 1) ได้รับประสบการณ์ตามสภาพความเป็นจริง 2) มีมาตรฐานของการเรียนและความเข้าใจ 3) เปลี่ยนแปลงปรับปรุงเจตคติของผู้เรียน 4) ได้รับประสบการณ์พร้อมกันทั้งกลุ่ม การที่ได้รับประสบการณ์พร้อมกันหรือร่วมกันนี้จะช่วยให้เด็กได้เรียนร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทำงานร่วมกันและเกิดความเข้าใจตรงกัน ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข และ 5) ช่วยประหยัดเวลาในการเรียนรู้ นอกจากนี้สื่อการสอนยังช่วยครูผู้สอนในการ 1) กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจตลอดเวลา 2) จัดเนื้อหาวิชาที่มีความหมายต่อชีวิต 3) แนะนำและควบคุมนักเรียนให้มีพฤติกรรมในทางที่พึงปรารถนา 4) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ในรูปแบบต่างๆ กัน 5) สอนได้ตรงจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ 6) พัฒนาทักษะของนักเรียนในการแก้ปัญหาต่างๆ 7) นำสิ่งที่อยู่ไกลมาศึกษาในชั้นเรียนได้ และ 8) สอนได้อย่างรวดเร็วและถูกต้องมากยิ่งขึ้น แต่จากผลการวิจัยพบว่า ครู-อาจารย์หรือผู้ใช้สื่อการสอนยังขาดความรู้-ความเข้าใจในการผลิตสื่อการสอนและขาดความชำนาญในการใช้สื่อประกอบการสอน ตลอดจนมีปัญหาในการผลิตสื่อและใช้สื่อการสอน (วีรพล สารบรรณ, 2539; กัลยา นามสงวน, 2540; ทรวงภูมิ ศรีวิไล, 2540; พยงค์ มัทวานุกุล, 2541; เทอดศักดิ์ นำเจริญ, 2541; เฉลิมศรี มูลโพธิ์, 2541) ทำให้ครู-อาจารย์มีความต้องการที่จะเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการสอน (ทิวา แก้วอำพล, 2539; ทรวงภูมิ ศรีวิไล, 2540; กิตติมา คำพิทักษ์, 2544; สมัคร สงพัฒน์, 2544; ปิยพร ผ่องแผ้ว, 2544)

วิธีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของครูที่วิธีหนึ่งคือการทำวิจัยในงานที่ตนเองทำอยู่ ซึ่งได้แก่การสอน และการทำวิจัยเกี่ยวกับงานสอนที่ดีก็คือ การทำวิจัยในชั้นเรียน ประเด็นนี้จึงได้รับการบรรจุไว้ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 24 และ มาตรา 30 ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการนำผลการวิจัยไปพัฒนาการเรียนการสอน โดยกำหนดให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้

วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ ซึ่งสถานศึกษาควรพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา อีกทั้ง หมวด 6 ที่เกี่ยวกับการประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา กำหนดให้สถานศึกษาต้องมีการประเมินผลภายในและภายนอก ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดเป็นนโยบาย ให้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการประกันคุณภาพการศึกษา ดังนั้นครูต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยการลงมือทำการวิจัยและพัฒนาการทำงานในหน้าที่ของครู โดยการแสวงหาความรู้และพัฒนาเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อค้นหาความจริง ค้นหาสิ่งที่ดี และสิ่งที่มีประโยชน์ ตลอดจนค้นหาวิธีการที่จะทำให้ดี และหาวิธีที่จะทำให้สำเร็จ (พระธรรมปิฎก, 2542) การวิจัยเพื่อแก้ไขหรือทำให้ดีขึ้นโดยผู้ปฏิบัติยอมให้ผลที่ตรงสอดคล้องและสนองความต้องการในการใช้ประโยชน์ได้ดีกว่าผลการวิจัยที่ทำโดยผู้อื่น (สุวิมล ว่องวานิช, 2544) การวิจัยดังกล่าวคือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จากการสำรวจของคงศักดิ์ ธาตุทอง และงามนิธย์ ธาตุทอง (2545) พบว่าระดับความรู้-ความเข้าใจของครูในเขตการศึกษา 9 เกี่ยวกับการวิจัย จำนวน 2,852 คน อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย ($\bar{X} = 2.67$, $SD = 1.13$) แต่ระดับความต้องการในการอบรมเกี่ยวกับการวิจัยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.08$, $SD = 0.94$) และมีครูจำนวน 2,304 คน คิดเป็นร้อยละ 80.8 ของทั้งหมดที่ไม่เคยทำการวิจัย

จากการสัมภาษณ์และสอบถามครูระดับประถมศึกษาจำนวน 28 คน จาก 8 โรงเรียนก่อนที่จะเข้าร่วมวิจัยในโครงการวิจัย"ความร่วมมือระหว่างครูและนักวิจัยทางการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนโดยใช้หลักการวิจัยปฏิบัติการ" ครูส่วนมากต้องการเพิ่มพูนความรู้ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การสร้างและผลิตสื่อการเรียนการสอน การสร้างและวิเคราะห์ข้อสอบที่มีคุณภาพ และที่สำคัญที่สุดคือต้องการที่จะทำวิจัยเป็น นอกจากนี้แล้วทิตินา แซมมณี และคณะ (2544) กล่าวว่า รัฐควรสนับสนุนการปฏิรูปการเรียนรู้โดยการใช้การวิจัยและพัฒนาแก่โรงเรียนและสถานศึกษาเนื่องจากเป็นยุทธวิธีที่จะช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเพื่อช่วยพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของครูประจำการให้มีคุณลักษณะของครูในยุคปฏิรูปที่สามารถทำให้ผู้เรียนพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ และเก่ง ดี มีสุข ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะประยุกต์ใช้หลักการของวิจัยปฏิบัติการในการพัฒนาทักษะของครูด้านการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ

2. วัตถุประสงค์

1. พัฒนาศักยภาพของครูประจำการในการผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ครูได้พัฒนาตนเอง

2. ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ และเรียนอย่างมีความสุข
3. ครูได้สื่อการสอนที่มีคุณภาพ
4. เกิดความร่วมมือระหว่างนักวิจัยคณะศึกษาศาสตร์และครูในชุมชน

4. ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการพัฒนาศักยภาพของครูโดยการฝึกอบรมและการทำงานร่วมกันระหว่างครูประถมศึกษาในเขตอำเภอเมืองและอำเภอน้ำพอง จำนวน 8 โรงเรียน และนักการศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ โดยใช้แนวคิดของวิจัยปฏิบัติการ โดยครูจะต้องผลิตสื่อการเรียนการสอน

5. สมมติฐานการวิจัย

- คณะครูผู้ร่วมวิจัยจะทำคะแนนเฉลี่ยหลังอบรมได้มากกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
- สัดส่วนของจำนวนผู้ที่ผ่านเกณฑ์มากกว่า 0.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05